

Při návštěvě jedné velké římské antické sbírky objevil Norbert Hanold reliéf, který mu připadal výjimečně přitažlivý, a proto ho velmi potěšilo, když se mu po návratu do Německa podařilo získat jeho znamenitý sádrový odlitek. Teď už mu několik let visel na prominentním místě na zdi v pracovně, která jinak byla obestavěna policemi s knihami. Zde na něj, i když jen krátce ve večerních hodinách, dopadaly ve správném úhlu paprsky slunce. Reliéf zobrazoval přibližně ve třetinové životní velikosti celou, při chůzi zachycenou postavu osoby ženského pohlaví, jež byla stále doposud mladá, ale už ne v dětském věku, na druhou stranu se však očividně nejednalo o ženu, nýbrž zhruba o dvacetiletou, římskou *virgo*. V ničem nepřipomínala podobiznu Venuše, Diany nebo jiných olympských bohyň zachycených na četných reliéfech, rovněž ani obraz Psýché nebo nymfy. Snoubilo se v ní cosi – v ne znevažujícím smyslu – lidsky obyčejného, určitá „všední“ tělesnost, jako by umělec, na rozdíl od dnešních portrétistů, kteří si v těchto dnech tužkou načrtnou skicu, rychle podle živé předlohy zachytil v modelu z hlíny ženu, jež právě procházela kolem. Měla vysokou a štíhlou postavu, lehce zvlněné vlasy jí téměř zcela zakrýval našasený šátek; poměrně úzká tvář nepůsobila nijak oslnivým dojmem. Přesto se však zdálo, že její obličej o nic takového ani neusiluje; jemně vymodelované rysy vyjadřovaly lhostejnou nevšímavost ke všemu okolo, v očích upřených klidně vpřed se zračil naprosto ničím nerušený výhled a myšlenky ponořené

do sebe. Mladá žena tak nebyla zajímavá krásou sochařské formy, dostávalo se jí však něčeho, co bylo u antických soch vzácné, a sice přirozeného, jednoduchého, dívčího půvabu, jenž vzbuzoval dojem, jako by sochař postavě vdechl život. Dosáhl toho zejména díky pohybu, uprostřed něhož byla znázorněna. S lehce skloněnou hlavou držela v levé ruce bohatě našasený, od krku po kotníky splývající oděv, který vespu odhaloval nohy v sandálech. Levou nohu měla nakročenou a ta druhá, jež se jí chystala následovat, se jen zlehka dotýkala špičkou prstů země, zatímco chodidlo a pata mířily takřka kolmo vzhůru. Tento pohyb vzbuzoval dvojí dojem: lehkost pohybu kráčející ženy a zároveň její naprostý klid. To jí dodávalo zvláštní půvab, ve kterém se pojila lehkost vznášení s pevným krokem.

Odkud přišla a kam kráčela? Co se týče vědy, doktor Norbert Hanold, docent archeologie, na reliéfu neobjevil vlastně nic obzvlášť pozoruhodného. Nebyl to sochařský výtvar velkýho starého jmění, ale spíše římský žánrový kousek, a jemu se stále nedařilo odhalit, z jakého důvodu v něm obraz vzbudil takovou pozornost. Věděl pouze, že ho reliéf čímsi přitahuje od okamžiku, kdy ho poprvé spatřil, a že se na tom od té doby nic nezměnilo. Chtěl mu dát nějaké jméno, a tak ho nazval „Gradiva“, tedy „kráčející vpřed“; bylo to sice přízvisko, které si od starých básníků vysloužil pouze Mars Gradivus, válečný bůh kráčející do boje, ale Norbertovi to přišlo jako nejpříznačnější označení pro postoj a pohyb mladé ženy. Či spíše – pokud bychom aplikovali pravidla naší doby – postoj a pohyb mladé dámy, neboť ona dívka nepochybně nepatřila k nižšímu stavu, nýbrž byla dcerou z urozené rodiny, rozhodně *honesto loco ortus*. Snad – její podoba v něm tuto představu nedobrovolně vzbuzovala – mohla pocházet z domu patricijského úředníka, který svůj úřad vykonával jménem bohyně Cerery, a právě měla namířeno do chrámu této bohyně, aby splnila jakési povinnosti.

Citu archeologovu se však přičilo, že by dívka měla být součástí velkého, rušného světa ve městě Řím. Její postava, klidný

a tichý postoj podle něj nepatřily do tisícíhlavého shonu, kde nikdo o nikoho nedbal, ale do menší obce, kde ji znal každý, a tak se takový místní člověk mohl i zastavit a s pohledem stále upřeným na ni prohodit ke svému společníku: „To je Gradi-va“ – Norbert nechtěl vyslovit její skutečné jméno – „dcera toho a toho... má nejkrásnější chůzi ze všech panen v našem městě.“

Tato myšlenka se usadila v Norbertově hlavě a našla si tam místo tak pevné, že byl o její opravdovosti takřka přesvědčený, jako by slova zaslechl na vlastní uši. Kdysi při své italské pouti setrval několik týdnů v Pompejích, aby prostudoval trosky města, a v Německu ho jednoho dne náhle napadlo, že zobrazovaná dívka kráčí na tamních znovu vykopaných typických stoupacích kamenech, které při deštivém počasí umožňují přejít suchou nohou z jedné strany ulice na druhou a zároveň dovolují průjezd koňským povozům. Tak ji i viděl, jak jednou nohou překračuje mezeru mezi dvěma kameny, zatímco ta druhá spočívá v klidu, aby ji mohla následovat, a během pozorování nakročené dívky se mu díky síle fantazie zdálo blízké i vzdálenější okolí jako živé. V představě se mu – též díky jeho znalostem starověku – zjevil obraz do dálky se táhnoucí ulice s řadou domů po obou stranách, mezi něž se vmísily rozličné chrámové budovy a sloupořadí. Naskytl se mu též pohled na obchody a řemesla, na *tabernae*, *officinae*, *cauponae*, prodejny, dílny, krčmy; pekaři vystavovali chléb; ve hliněných džbánech, zasazených do mramorových pultů, se nacházelo všechno, co bylo třeba v domácnosti a kuchyni; na rohu křižovatky seděla žena a nabízela ovoce a zeleninu vystavené v koších; ze zhruba půltuctu velkých vlašských ořechů odstranila půlku skořápky, aby kolemjdoucím ukázala čerstvý a dokonalý plod uvnitř, a tím je přilákala, aby si ořechy koupili. Kam oko dohlédlo, tam byly vidět živé barvy, pestře pomalované zdi, sloupy s červenými a žlutými hlavicemi; všechno se lesklo a odráželo paprsky poledního slunce. Kousek dál se na vysokém podstavci tyčila bíle zářící socha, za ní se v dáli, ač způli zahalená rozechvěle mihotavým horkým vzduchem, vypínala hora Vesuv, která

ještě neměla kuželovitý tvar a nepřipomínala dnešní hnědou pustinu, ale byla až po rozeklaný špičatý vrcholek pokrytá zeleně se třpytícím porostem. Na ulici se sem a tam pohybovala jen hrstka lidí, která pokud možno vyhledávala stín; žár poledního slunce ochromil jinak činorodý shon. Uprostřed toho všeho kráčela po stoupacích kamenech Gradiva, a tím před sebou vyplašila zlatozelenou ještěřku.

Očím Norberta Hanolda se jevila jako živá a z pouhého každodenního pohledu na její hlavu si postupně začal tvořit nové domněnky. Její obličejové rysy mu připadaly stále méně římské či latinské, ale spíše řecké, takže si byl časem zcela jistý, že dívka je helénského původu. Dostatečným důkazem pro tento předpoklad byla skutečnost, že celou jižní Itálii osídlili Řekové, a z této myšlenky pramenily další příjemné představy. Vyplývalo z toho, že mladá *domina* mluvila v domě rodičů řecky a vyrostla odkojena řeckým vzděláním. Při podrobnějším zkoumání to potvrdil i výraz její tváře, působil rozhodně a za jeho nenáročností se skrývalo cosi moudrého a oduševnělého.

Tyto dohady či výmysly nemohly být důvodem skutečného archeologického zájmu o toto malé výtvarné dílo, a Norbert si tak mohl být jistý, že to, co ho nutí se k obrazu stále častěji vracet, aby ho ještě více studoval, musí být něco jiného, jakási odlišná součást vědy. Jednalo se mu o kritické posouzení toho, zdali se umělci v Gradivě podařilo adekvátně ztvárnit skutečný průběh chůze. V tomto ohledu se nemohl dobrat pravdy a nepomohla mu v tom ani bohatá sbírka reprodukcí antických sochařských děl. Téměř kolmé postavení pravé nohy mu totiž přišlo přehnané; při všech pokusech, které sám podnikl, se noha, která dotahovala pohyb, dostala do nižšího postavení; měl-li by to formulovat matematicky, dosáhla jeho noha v letmém okamžiku zastavení jen do poloviny pravého úhlu, což též odpovídalo přirozené mechanice chůze, která se takto jevila jako nejúčelnější. Norbert Hanold jednou využil přítomnosti mladého anatoma, se kterým se přátelil, aby mu onu otázku položil, avšak ani on nebyl schopen podat rozhodné stanovisko,

neboť sám v tomto směru doposud neprovedl žádné pozorování. Zkušenost, kterou učinil jeho přítel, se mu však zdála být shodnou s jeho vlastní, i když nedokázal říct, zdali se ženská chůze neodlišuje od té mužské, a tak tato otázka zůstala nevyřešená.

Přesto však konzultace s přítelem nebyla zbytečná, neboť Norberta Hanolda přivedla na myšlenku, která ho doposud nenapadla; aby mohl celou záležitost osvětlit, musel sám provést pozorování ve skutečném životě. To ho však přimělo provádět něco, co mu bylo jinak naprosto cizí; ženské pokolení pro něj bylo doteď pouhým pojmem z mramoru či odlitkem z bronzu, a tak sám současným zástupkyním tohoto rodu nevěnoval sebemenší pozornost. Jeho nutkání dobrat se pravdy mu však dodalo vědeckou horlivost, se kterou se oddal zkoumání, jež sice bylo zvláštní, přesto se mu jevilo jako nevyhnutelné. Ukázalo se, že tomuto zápalu ve velkoměstském shonu stojí v cestě řada překážek, a proto doufal, že se mu kýženého výsledku dostane v méně rušných ulicích. Avšak ani zde se chůze vesměs nedala rozpoznat kvůli převážně dlouhým šatům. Krátkou sukni nosily zejména děvečky, které byly povětšinou obuty do robustní obuvi, a tak Norbert Hanold nemohl při řešení své otázky brát tyto ženy v potaz. Přesto vytrvale pokračoval v pozorování, a to jak za suchého, tak i deštivého počasí; zjistil, že má za deště větší úspěch, neboť dámy si při něm vyhrnovaly lemy šatů. Jeho zkoumavý pohled namířený na jejich nohy musel nevyhnutelně přitáhnout pozornost; výraz nevole na tváři pozorovaných dam mu dal nezřídka najevo, že jeho počínání považují za troufalost či nevychovanost; a protože byl Norbert mladý muž velmi příjemného zevnějšku, sem tam se v očích protějšku zračil přesný opak, cosi povzbuzujícího, on však nechápal ani jedno, ani druhé. Přesto se mu postupně začalo díky jeho vytrvalosti dařit vypořádat řadu rozličných rozdílů, které se jeho očím při zkoumání odkrývaly. Jedny ženy kráčely pomalu, jiné svižně, další těžkopádně a ostatní zase zlehka. Některé ženy nechávaly chodidlo jen sklouznout po zemi, jiné ho naopak zdvihaly šikměji do ladného postavení. Žádná z žen

však nepředvedla takovou chůzi, jakou znal od Gradivy; což ho naplnilo uspokojením, že se ve svém archeologickém úsudku ohledně reliéfu nezmylil. Na druhou stranu mu jeho pozorování přivodilo mrzutou náladu, neboť kolmé postavení dotahující nohy považoval za krásné, a proto litoval, že tento postoj byl vytvořen pouhou fantazií a svévolí sochaře, a tím neodpovídal životní zkušenosti.

Nedlouho poté, co se mu díky rozborům chůze dostalo těchto poznatků, se mu v noci zdál strašlivě znepokojujivý sen. Ocítil se v něm ve starých Pompejích, a to právě 24. srpnového dne roku 79, při kterém se přihodil příšerný výbuch Vesuvu. Město odsouzené k zániku zahalilo nebe do černého hávu kouře, jen sem tam se z něj dalo něco málo rozeznat v krvavě rudé záři mohutných plamenů prskajících z kráteru; všichni obyvatelé, omámení touto jim neznámou hrůzou, se snažili – ať už samostatně či v houfech – spasit útekem. Rovněž na Norberta se snášely sopečné úlomky a déšť z popela, které ho však – jak už tak ve snech zázračně bývá – nezranily, a Norbert navíc sice cítil ve vzduchu zápach smrtící síry, ale nic mu nebránilo volně dýchat. Jak tak stál na okraji fóra vedle Jupiterova chrámu, náhle před sebou spatřil v blízké vzdálenosti Gradivu; až doteď o její přítomnost nezavádil jedinou myšlenkou, teď mu však přišla její blízkost přirozená, vždyť byla přece Pompejanka a žila zde v otcovském městě, a – aniž to tušil – i ve stejné době jako on. Poznal ji na první pohled, její kamenný obraz se znamenitě vydařil do nejmenších podrobností, a to se rovněž týkalo i její chůze; proti své vůli si ji pro sebe nazval *lente festinans*. A tak kráčela klidně a zároveň svižně po stoupacích kamenech na fóru k Apollónovu chrámu, se svou charakteristickou lhostejnou nevšímavostí k okolí. Zdálo se, že si naprosto nevšímá osudu města, které se právě hroutilo, byla ponořená jen do svých myšlenek a díky tomu na tu hrozivou událost zapomněl i Norbert, přinejmenším na pár okamžiků, a s pocitem, že se Gradivina živá skutečnost brzy znovu vytratí, se snažil si ji co nejpřesněji zapamatovat. Mezitím mu však, jakoby náhle, přišlo na mysl,

že pokud se dívka rychle nezachrání, sama nevyhnutelně podlehne všeobecné zkáze, a tak se mu prudkým zděšením vydral z úst varovný výkřik. Zaslechla ho, protože se k němu otočila, takže se mu letmo naskytl úplný výhled na její tvář, její výraz však postrádal jakékoli pochopení, a aniž mu věnovala další povšimnutí, pokračovala dál původním směrem. Při tom jí obličej zbledl, jako by se proměnil v bílý mramor; pak vystoupala až k chrámovému portiku, tam se však posadila mezi sloupovím na schod a pomalu si opřela hlavu o sloup. Sopečné úlomky teď dopadaly v takovém množství, že se z nich vytvořil zcela neprostupný záves; Norbert, který spěšně kráčet za Gradivou, našel cestu k místu, kde se mu ztratila z pohledu; ležela tam na schodu, chráněná pod vyčnívající střechou, jako by spala, ale už nedýchala, očividně se udusila sirnými výpary. Plápolající rudá záře z Vesuvu jí osvětlovala obličej, který se díky zavřeným očím dokonale podobal krásné kamenné soše; ve výrazu její tváře se nezračil strach ani znetvoření, vyzařovala z něj odevzdaná lhostejnost vůči osudu, na němž se nedalo nic změnit. Přesto se však rysy rychle ztrácely, neboť vítr sem zavál déšť popela, který se na ni nejdříve snesl jako šedý flórový závoj a pak zahalil poslední odlesk její tváře a nakonec jako zimní severní vánice pohřbil celou její postavu pod silnou vrstvu vloček. Po stranách vyčnívaly sloupy Apollónova chrámu, i když už jen z poloviny, neboť šedý popel se rychle snášel i na ně.

Když se Norbert Hanold probral, ještě mu v uších dozníval zmatený křik obyvatel Pompejí hledajících záchranu a tupě dunící vlnobití rozbouřeného moře. Pak se vzpamatoval; slunce mu vrhalo na postel zlatý pás paprsků, bylo dubnové ráno a zvenčí až do jeho patra doléhal mnohotvárný hluk velkoměsta, vyvolávání hokynářů a zvuk projíždějících povozů. Před otevřenými očima se mu však do nejmenších podrobností stále rýsoval snový obraz a chvíli mu trvalo, než se dokázal vyprostit z polovičného zmámení smyslů, kvůli kterému si připadal, jako by stále sledoval zkázu v Neapolském zálivu v oné noci, jež se odehrála před téměř dvěma tisíciletími. Teprve při oblékání

se mu podařilo snu zbavit, přesto se ani za použití kritického úsudku nedokázal oprostít od své představy, že Gradiva žila v Pompejích a v roce 79 ji to tam zasypalo. Naopak – první domněnka se upevnila v jistotu a k ní se navíc připojila i další představa. S žalostným pocitem si prohlížel starý reliéf v obyvacím pokoji, jenž pro něj získal nový význam. Jednalo se svým způsobem o pomník na hrobce, na němž umělec pro další generace zachytil obraz ženy, jež musela tak brzy odejít z života. Když ji však pozoroval s otevřenou myslí, výraz celé její bytosti ho nenechával na pochybách, že se oné osudné noci skutečně tak klidně uložila k věčnému spánku, jak se mu zdálo ve snu. Jak říká staré přísloví, bohové si své oblíbence berou ze země v rozkvětu mládí.

Norbert se jen tak v lehkém domácím ranním oblečení, s pantofli na nohou, vyklonil z okna, aniž si na krku zapnul límeček, a vyhlédl ven. Venku bylo jaro, které konečně postoupilo i sem na sever, ve velkém kamenolomu města se sice projevovalo jen modrým nebem a vlahým vzduchem, přesto se dotklo tušení Norbertových smyslů a vzbudilo v něm touhu po slunečných dálkách se zelenými listy, vůni a ptačím zpěvem; jeho nádech doputoval až sem, trhovkyně na ulici si zastrčily do košů několik lučních květiněk a v jednom otevřeném okně si prozpěvoval kanárek v kleci. Norbertovi bylo ubohého ptáčka líto, v jasném zpěvu zaslechl navzdory radostným tónům i touhu po svobodě, po dálkách.

Myšlenky mladého archeologa se u něj však zastavily jen letmo, neboť se mu na mysl vkradlo cosi jiného. Teprve teď si uvědomil, že ve snu nedával dobrý pozor, zdali oživila Gradiva skutečně kráčela tak, jak ji znázorňoval obraz a jak rozhodně nechodí dnešní ženy. Bylo to zvláštní, neboť jeho vědecký zájem o reliéf se zakládal právě na tomto; jinak se však samozřejmě dal vysvětlit rozčilením, jež ho ovládlo kvůli ohrožení jejího života. Pokoušel se, i když marně, vybavit si její způsob chůze.

Tu s ním náhle cosi trhlo; v prvním okamžiku nedokázal říct, odkud to přišlo. Ale pak mu to došlo; dole na ulici kráčela

lehce elastickým krokem ženská bytost, otočená k němu zády, podle postavy a oblečení se zřejmě jednalo o mladou dámu. Levou rukou si trochu přizvedla lem šatů sahajících až po kotníky, a v jeho očích to vyvolalo dojem, jako by při chůzi chodidlo dotahující útlé nohy na okamžik setrvalo na špičkách palců v kolmém postavení k zemi. Aspoň mu to tak přišlo, neboť vzdálenost a pohled shora mu to nedovolil s jistotou určit.

Norbert se náhle ocitl uprostřed ulice, aniž pořádně věděl, jak se tam dostal. V mžiku seběhl schody, jako by byl chlapec, který se klouže po zábradlí, dole se propletl mezi vozy, trakaři a lidmi. Ti ho sledovali udivenýma očima a z mnoha úst se ozývaly napůl veselé, napůl posměšné výkřiky. Nedokázal pochopit, že posměšky jsou učené jemu, bloudil pohledem okolo a hledal mladou dámu; skutečně mu přišlo, že o pár tuctů kroků dál před sebou rozeznal její oblečení. Avšak pouze svrchní část, výhled na spodní polovinu a nohy se mu nenaskytl, protože mu zůstal skryt v hemžení tlačících se lidí na chodníku. Tu k němu zdvihla ruku stará, zavalitá stařena, zatahala ho za rukáv a s lehkým úšklebkem vypustila z úst: „Povězte, synáčku, že vy jste toho dnes v noci trochu moc vypil a teď se tu na ulici snažíte najít svou postel? Uděláte lépe, když půjdete domů a prohlédnete si sám sebe v zrcadle.“ Smích z okolí mu potvrdil, že se na veřejnosti ukázal v ne příliš lichotivém oděvu, a teprve teď si uvědomil, jak nerozvázně vyběhl z pokoje. To se ho dotklo, protože dbal o slušný zevnějšek, a tak upustil od svého záměru a vrátil se zpátky do bytu. Očividně měl smysly ještě trochu zmámené snem, takže mu přivodily pomýlení, neboť to poslední, co zaznamenal, bylo, že se ona mladá dáma uprostřed smíchu a výkřiků na okamžik otočila, a Norbert měl dojem, že v dále před sebou nevidí cizí obličej, ale Gradivinu tvář.

* * *

Doktor Norbert Hanold se nacházel v příjemném postavení, neboť byl díky značnému jmění neomezeným pánem svého